Lecțiile 2–3 · Forme de guvernământ și regimuri politice

Introducere

Unele state au un rege, altele un președinte. În unele, oamenii își aleg liber conducătorii; în altele, cine critică puterea ajunge la închisoare. Ar fi ușor să crezi că un rege înseamnă dictatură, iar un președinte înseamnă democrație. Nu e așa: Marea Britanie are un rege și este un stat democratic, iar Coreea de Nord se numește republică și este o dictatură. În această lecție afli cele două întrebări după care se descrie orice stat: cine îl conduce și cum este condus.

În această lecție vei descoperi

– ce este forma de guvernământ și care sunt formele ei;
– prin ce se deosebesc monarhia și republica și ce formă de guvernământ are România;
– ce este regimul politic: democratic, autoritar sau totalitar;
– prin ce regimuri politice a trecut România;
– de ce cele două criterii nu trebuie confundate.

Un rege și un președinte

1. În lecția trecută ai aflat că drepturile omului sunt universale — le are orice om, în orice stat. Numește două drepturi și spune dacă ele depind de cine conduce statul.

2. Gândește-te la doi conducători de stat: un rege și un președinte. Spune, pentru fiecare, cum a ajuns în funcție și cât timp rămâne în ea.

3. Întrebarea lecției: poate un rege să conducă un stat democratic?

Răspunsul îl construim pas cu pas, în cele cinci secțiuni de mai jos.

1. Cine conduce un stat și cum ajunge să îl conducă: forma de guvernământ

Definiție

Forma de guvernământ reprezintă modul în care este desemnat conducătorul statului.

Forma de guvernământ se raportează la calitatea celui care îndeplinește funcția de șef al statului — președinte sau monarh —, la modul cum se constituie și funcționează instituțiile puterii și la raporturile care se stabilesc între acestea și șeful statului. Ca să-ți fie mai ușor, pune-ți patru întrebări: cine conduce statul, cum ajunge la conducerea statului, cât timp conduce statul și care sunt raporturile dintre șeful statului și parlament.

2. Coroană sau mandat: monarhia și republica

Monarhia

Monarhia este cea mai veche formă de guvernământ. Termenul vine din greacă: *monos* = „singur”, *arhon* = „conducător”. În monarhie, funcția supremă în stat este deținută pe viață de un monarh, care transmite puterea, de regulă, de la tată la fiu; în funcție de țară, monarhii au purtat de-a lungul timpului titluri diferite: rege, împărat, sultan, țar, domn. Primele monarhii au apărut la începutul mileniului IV î.Hr., în orașele-stat din sudul Mesopotamiei.

Monarhia este de regulă ereditară, dar poate fi și **electivă**, monarhul fiind ales de un grup restrâns; Vaticanul este singura monarhie electivă din zilele noastre, unde suveranul este Papa, ales de Colegiul Cardinalilor. În Țările Române a existat o formă mixtă, **electiv-ereditară**: domnul era ales de Sfatul Domnesc, cu condiția să fie de „os domnesc”.

Tipul de monarhie	Cine deține puterea	Exemple
absolută	monarhul deține întreaga putere: face legile, judecă, conduce armata; limitele lui sunt tradiția și propria conștiință	Franța lui Ludovic al XIV-lea, Imperiul Otoman; astăzi Arabia Saudită, Oman, Brunei
constituțională	puterile monarhului sunt limitate prin Constituție, dar el păstrează atribuții	România între 1866 și 1923
parlamentară	puterile monarhului sunt simbolice: „monarhul domnește, dar nu guvernează”	Marea Britanie, Spania, Suedia, Norvegia, Japonia
electivă	monarhul este ales de un grup restrâns, de obicei pe viață	Vaticanul

Atenție la o capcană: nu toate monarhiile care au Constituție sunt constituționale, deoarece, în unele cazuri, aceasta nu limitează puterile monarhului, ci reprezintă doar o modalitate de a reafirma puterea absolută a acestuia — cazul Arabiei Saudite.

Republica

Republica este forma de guvernământ în care puterea este obținută prin alegeri. Termenul este moștenit de la romani: *res* = „treabă”, *publica* = „public”, adică treburile de interes comun pentru toți locuitorii unui teritoriu. Termenul a apărut în Roma antică, unde conducerea executivă era exercitată de doi consuli, timp de un an, aceștia putând fi realeși; prima republică a fost cea romană, din anul 509 î.Hr.

Conducătorii sunt aleși pentru o anumită perioadă de timp, numită **mandat**. La finalul mandatului, alegii nu mai au dreptul de a exercita puterea, iar pentru desemnarea conducătorilor în următoarea perioadă se organizează alegeri noi.

Tipul de republică	Cum este ales președintele	Ce poate face	Exemple
parlamentară	de către Parlament	are atribuții mai mult simbolice; puterea executivă este a prim-ministrului	Germania, Italia, Ungaria, Cehia
prezidențială	de cetățeni, direct sau prin electori	este și șef al statului, și șef al guvernului	S.U.A., Brazilia, Mexic
semiprezidențială	de cetățeni, prin vot universal	puterea este împărțită între președinte și prim-ministru, ambii participând activ la administrarea statului	România, Franța

Forma de guvernământ a României

România este o republică semiprezidențială, președintele fiind ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 5 ani; președintele îi desemnează prim-ministrului

sarcina de a constitui un guvern, care trebuie să primească votul de încredere din partea parlamentului. Forma republicană este stabilită chiar în primul articol al Constituției, la art. 1 alin. (2). Înainte de republică, între 1866 și 1947, România a fost monarhie, sub Carol I, Ferdinand I, Carol al II-lea și Mihai I.

3. Cum este condus statul: regimul politic

Definiție
Regimul politic se referă la modul în care este condus statul.

Regimul politic este un set de reguli de bază ale unei guvernări, care indică cine deține puterea, cum este împărțită aceasta, cine deține controlul și prin ce mijloace. El exprimă relația dintre stat și cetățeni, cine și prin ce mijloace ia deciziile pentru cetățeni și cât de mult sunt implicați cetățenii în luarea și respectarea acestor decizii; pentru a afla tipul de regim politic este suficient să ne punem întrebarea: *cum este condus statul?*

În epoca modernă și în cea contemporană s-au conturat trei mari categorii de regimuri politice: democratic, autoritar și totalitar. Un criteriu important în această clasificare îl reprezintă principiul separării puterilor în stat: regimul democratic respectă acest principiu și asigură mecanisme de colaborare și verificare reciprocă între puteri, în timp ce într-un regim totalitar toate cele trei puteri sunt concentrate în mâna unui singur om sau a unei instituții.

Regimul democratic	Regimul autoritar	Regimul totalitar
puterea aparține poporului și este exercitată prin vot	puterea este exercitată nedemocratic, de o persoană sau de un grup	puterea aparține unui partid unic sau unui singur conducător
pluripartidism — există mai multe partide	pluralism politic limitat; de regulă, un singur partid controlează instituțiile	partid unic; celelalte partide sunt interzise
alegeri libere	alegeri formale	alegeri trucate sau inexistente
separarea puterilor în stat; justiția este imparțială	puterea executivă are atribuții mai mari decât celelalte	separarea puterilor este doar formală
drepturile și libertățile sunt respectate	drepturile și libertățile sunt restrânse	drepturile sunt încălcate; cenzură, poliție politică, cultul personalității
instituțiile statului sunt în slujba cetățenilor	controlul statului asupra societății nu este total	statul controlează viața publică și viața privată

Un avertisment care merită reținut: regimurile autoritar și totalitar **se bazează pe abuz și pe forță**. Iar un regim democratic se realizează prin efortul, inițiativele și spiritul critic ale cetățenilor și se menține prin vigilența acestora în raport cu acțiunile instituțiilor statului.

Regimul autoritar și regimul totalitar nu se deosebesc doar prin grad. Regimul autoritar urmărește păstrarea puterii și controlul societății, dar controlul lui este parțial: restrânge mai ales drepturile politice, respectând de regulă alte drepturi, precum dreptul la viață sau la proprietate, iar instituțiile democratice sunt păstrate, cu rol diminuat. Regimul totalitar urmărește transformarea totală a societății, în numele unei ideologii, și controlează inclusiv viața privată a oamenilor. Cele mai

cunoscute regimuri totalitare ale secolului XX au fost regimul comunist din Uniunea Sovietică, regimul fascist din Italia și regimul nazist din Germania.

Regimurile autoritare și cele totalitare sunt numite, împreună, și dictaturi: regimuri în care puterea este deținută în mod ilegitim de un conducător sau de un grup restrâns. La polul opus, democrația este regimul în care puterea aparține poporului — din greacă, demos = „popor”, kratos = „putere”. Ea poate fi directă, când cetățenii decid ei înșiși, sau reprezentativă, când își aleg reprezentanți care decid în numele lor; pe amândouă le vei studia într-o lecție următoare.

4. Un secol și jumătate de istorie: regimurile politice ale României

De-a lungul secolului XX, România a trecut prin toate cele trei regimuri politice. A fost democratică între 1923 și 1938, regim consfințit prin Constituția din 1923; autoritară între 1938 și 1940, când, prin Constituția din februarie 1938, regele Carol al II-lea a dobândit puteri foarte mari, vechile partide au fost desființate și înlocuite cu unul singur, controlat de monarh; totalitară, sub regimul comunist, între 1948 și 1989. Regimul politic de astăzi este democratic, instaurat după Revoluția Română din decembrie 1989 și stabilit prin Constituția din 1991, modificată în 2003.

5. Două întrebări, un singur stat: cele două criterii împreună

De reținut
Forma de guvernământ ne arată de către cine și cu ce scop este exercitată puterea. Regimul politic definește modul și mijloacele de exercitare a puterii.

Acum poți răspunde la întrebarea lecției. Forma de guvernământ nu determină regimul politic: sunt două întrebări puse aceluiași stat, iar răspunsurile lor se combină liber.

Statul	Forma de guvernământ	Regimul politic	Ce arată
Marea Britanie	monarhie parlamentară	democratic	o monarhie poate fi democratică
Arabia Saudită	monarhie absolută	autoritar	o monarhie poate fi nedemocratică
România	republică semiprezidențială	democratic	o republică poate fi democratică
Coreea de Nord	republică	totalitar	o republică poate fi totalitară

Coreea de Nord se numește oficial **Republica Populară Democrată Coreeană**, dar mulți o consideră o dictatură absolută. Numele unui stat nu spune, prin el însuși, ce regim politic are: în Coreea de Nord drepturile și libertățile fundamentale sunt încălcate, iar societatea este controlată în totalitate.

România a fost, în cursul unui singur secol, și monarhie, și republică, și democratică, și autoritară, și totalitară.

Rezumat

1. Forma de guvernământ arată modul în care este desemnat conducătorul statului; ea poate fi monarhie sau republică.

2. Regimul politic arată modul în care este condus statul; el poate fi democratic, autoritar sau totalitar.

3. Cele două criterii sunt independente: o monarhie poate fi democratică, iar o republică poate fi totalitară.

4. România este republică semiprezidențială cu regim politic democratic, iar forma republicană de guvernământ nu poate fi revizuită.

Verifică-te

1. Adevărat sau fals. a. Forma de guvernământ ne spune cine conduce statul. A / F · b. Orice monarhie este un stat nedemocratic. A / F · c. România este republică semiprezidențială. A / F · d. Într-un regim totalitar există mai multe partide politice. A / F

2. Asociere. Încadrează fiecare stat, după cele două criterii deodată: Marea Britanie · România · Arabia Saudită · Coreea de Nord · Franța · Germania.

3. Producție scurtă. Comentează, în maximum cinci rânduri, afirmația: *„Democrația este un sistem politic prost, însă cel mai bun dintre cele pe care omenirea le-a inventat până acum.”* — Winston Churchill, Camera Comunelor, 11 noiembrie 1947.

Metoda cadranelor

Încearcă și tu. Desenează două axe care se taie și formează patru cadrane. Pe orizontală scrie forma de guvernământ — monarhie sau republică —, iar pe verticală regimul politic — democratic sau nedemocratic. Așază în fiecare cadran cel puțin un stat și scrie lângă el o trăsătură pentru formă și una pentru regim.

	Monarhie	Republică
Democratic	Cadranul 1 — monarhie democratică	Cadranul 2 — republică democratică
Nedemocratic *(autoritar sau totalitar)*	Cadranul 3 — monarhie nedemocratică	Cadranul 4 — republică nedemocratică

Ce observi: toate cele patru cadrane au conținut, deci forma de guvernământ nu decide regimul politic. Un rege poate conduce un stat democratic; o republică poate fi totalitară.

Din lege

Din lege
Constituția României, art. 1 alin. (2): *forma de guvernământ a statului român este republica.* Alin. (1): România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.
Consecință: forma de guvernământ a României nu este o chestiune de opinie sau de tradiție, ci un text de lege fundamentală. Ea se află în chiar primul articol al Constituției, alături de trăsăturile statului.

Din lege

Constituția României, art. 152 alin. (1): dispozițiile privitoare la caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, la forma republicană de guvernământ, la integritatea teritoriului, la independența justiției, la pluralismul politic și la limba oficială **nu pot forma obiectul revizuirii**.

Consecință: aceasta este clauza de eternitate a Constituției. Forma republicană de guvernământ nu poate fi schimbată nici măcar prin revizuirea Constituției, cu procedura ei specială și cu referendum. În aceeași listă intactă stau și pluralismul politic și independența justiției — adică tocmai elementele care fac regimul politic democratic. Legea fundamentală apără deopotrivă forma de guvernământ și regimul politic.

Din lege

Constituția României, art. 81 alin. (1): Președintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. **Art. 83 alin. (1):** mandatul Președintelui României este de 5 ani. **Art. 80:** Președintele reprezintă statul român și veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice.

Consecință: aici se vede, în text, de ce România este semiprezidențială, și nu prezidențială: președintele este ales de cetățeni, ca într-o republică prezidențială, dar nu conduce guvernul, ca într-una prezidențială. Cele două puteri ale executivului sunt despărțite chiar de Constituție.

Știai că

Știai că?

Cea mai veche republică din lume este San Marino, înființată, potrivit tradiției, în anul 301. La fiecare șase luni, Consiliul Mare și General alege doi căpitani regenți în funcția de șefi ai statului, iar pentru a se asigura un echilibru de putere cei doi regenți sunt aleși din partide diferite.

Gândește-te: de ce crezi că un stat ar alege să aibă doi șefi de stat deodată, în loc de unul?